NOSTALGIA UNEI POEZII FORMALE: SEXTINA

Christina Andreea Miţariu

S-a spus de nenumărate ori că trubadurii aparţin exclusiv epocii în care au trăit şi că modelul creaţiei lor nu reuşise să transceadă mai mult decât perioadele imediat următoare şi regiunile cele mai apropiate de „Languedoc". În realitate însă, ecoul creaţiei lor a fost unul cu mult mai puternic, capabil să străbată orizonturi şi epoci mult mai îndepărtate. Modernitatea şi Postmodernitatea au dinamizat de o asemenea manieră înfăţişarea literaturii, încât a repune astăzi în discuţie statutul formelor fixe în poezie poate părea dacă nu un anacronism, cel puţin o bizarerie. În realitate nu e nici una, nici cealaltă, ţinând cont de faptul că încă se mai scrie poezie cu formă fixă (Mircea Cărtărescu – *Cincizeci de sonete*, Alexandru Muşina – *Hiterland*) nu doar din nostalgie, ci mai degrabă din dragoste faţă de poezia „fină", faţă de valorile autentice şi faţă de **Romania** – dragoste justificată prin lărgirea graniţelor ei[1].

Meritul trubadurilor nu este doar acela de a fi „inventatorii dragostei" de tipul *fin'amor* sau acela de a fi scris prima poezie cultă într-o limbă vernaculară ci, mai mult decât atât, inventatorii şi promotorii unor forme poetice fixe care până şi astăzi servesc drept „suport" poeţilor îndrăgostiţi de rigoarea formală a creaţiei acestora şi a urmaşilor lor. Crearea genurilor cu forme fixe la sfârşitul secolului al XIII-lea şi în cursul celui

[1] De pildă, în Canada s-a sesizat prezenţa unor poeţi (de ex. Gilles Vigneault) care compun poezie în manieră trubadurescă.

BDD-A12880 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:39 UTC)

de-al XIV-lea ucide originalitatea formală, subtilul instinct creator ce înfloreşte în marele cântec curtenesc lăsând loc formelor elaborate, studiate. Conţinutul variază respectând aceeaşi formă, iar poezia devine mai degrabă un proiect (o schiţă) decât o ilustrare.

Una dintre celebrele poezii cu formă fixă inventate de trubaduri şi menite să facă istorie este **sextina**. Creată pentru prima oară în secolul al XII-lea de trubadurul Arnaut Daniel, acestă formă poetică îşi va dobândi definitiv denumirea abia sub pana lui Dante şi Petrarca. Pe vremea lui Arnaut Daniel, sextina nu avea un statut clar, ci se considera că aparţine genului „canso". Jacques Roubaud spunea că: „La sextine est une forme mémoire de la canso : c'est une mémoire interne"[1]. Acest poet provensal defineşte sextina: „une canso de six strophes [ou "cobla"] sur six rimes" (şi nu « de six strophes de six vers sur deux rimes », aşa cum susţinea Morier[2]).

În general, sextina este definită ca fiind un poem de şase strofe, cu câte şase cuvinte rimate, dispuse după o permutaţie care ar face ca cea de-a şaptea strofă să reia ordinea celei dintâi. Aceste strofe sunt urmate de un terţet: *tornada* în care se regăsesc cele şase cuvinte rimate.

În sextina lui Arnaud Daniel, cuvintele sunt ordonate după următoarea schemă:

1 entre ongle âme verge oncle chambre.
2 chambre entre oncle ongle verge âme.
3 âme chambre verge entre ongle oncle.

---

[1] Jacques Roubaud, *La Fleur inverse. L'art des troubadours*, Les Belles Lettres, Collection Architecture du verbe, 1994, p. 343.

[2] Maurier, *Dictionnaire de poétique et de rhétorique,* PUF, 1975, 2e éd., p. 950, care se mulţumeşte să reia definiţia din vechea lucrare *Petit traité de poésie française* de Théodore de Banville.

BDD-A12880 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:39 UTC)

4 oncle âme ongle chambre entre verge.
5 verge oncle entre âme chambre ongle.
6 ongle verge chambre oncle âme entre.

Poemul este marcat de reluarea aceloraşi cuvinte astfel încât şapte versuri separă primul cuvânt rimat din strofă cu dublura sa din strofa următoare.

Imitată de Guilhem de Saint Grégori, Bertolome Zarzi, Pons Favre d'Uzès, sextina lui Arnaut Daniel a fost reluată mai ales de Dante în *Rime*[1]: *„Al poco giorno e al gran cerchio d'ombra"*. Acesta o amplifică până reuşeşte creeze sextina dublă.

Petrarca scrie şi el 9 sextine, dintre care una dublă –ultima din *Canzoniere*. Leon Battista Alberti, Laurent de Médicis compun şi ei sextine, însă, abia la sfârşitul secolului al XV-lea şi începutul celui de-al XVI-lea putem vorbi despre o propagare a sextinei în Italia.

Sextina va trece frontiera Alpilor şi a Pirineilor, oprindu-se şi în Spania. Traducătorul lui Bembo şi al lui Francesco Colona, **Jean Martin** descoperă sextina în 1544 în lucrarea lui Sannazaro: *L'Arcadie*. Într-un soi de *dialog* cu sunetul cimpoiului, acesta creează un poem de 12 strofe de câte 6 versuri decasilabice. Din opera aceluiaşi autor, Martin descoperă 6 strofe a câte 8 versuri alexandrine cu rime plate şi o *trimitere* de patru versuri, primele strofe având accente lamartiniene:

„O terre gracieuse, universelle mère,
Ne pourray je une fois en ma douleur amère
Dedans quelque verd pré si bien me disposer,
Que jusqu'au dernier jour je puisse reposer
Sans point me réveiller tant que le soleil vienne

[1] Alexandru Balaci, *Dante Alighieri*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1966, p. 29.

BDD-A12880 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:39 UTC)

Aux yeux troublez monstrer la claire lueur sienne,
Faisant ressoudre alors mon corps et mes espritz
Du somme qu'ils auront si très longuement pris?"

La fel, atunci când traduce *Azolais* a lui Bembo, cu un an mai târziu, dubla sextină devine un poem de 12 strofe cu rime plate, Martin fiind foarte atent să nu reia niciodată „cuvinte-refren" la sfârşit de vers. Poetul francez se opune aşadar invenţiei lui Arnaut Daniel, luând apărarea rimei. Prima sextină franceză apare sub pana lui Vasquin Philieul, în 1548, într-o traducere parţială a *Canzoniere*-lor, intitulată *Laure d'Avignon*. Cu acea ocazie, Vasquin compune în limba franceză 8 sextine, pentru ca după şapte ani să apară traducerea completă.

Această operă conţine ultima sextină a lui Petrarca. Revenind la traducerea din 1548 şi la ceea ce el numeşte *Cântecul al II-lea*, Vasquin nu urmează în sextina XXX din *Canzoniere*, permutarea cuvânt-refren: lauro-neve-anni-chiome-occhi-riva-, el preferând rime după formula:

a b a b c c

Dame-aussi-flamme-soucy-présente-régente

Pentru cea de-a doua strofă:

Pensée-laisser-passées-glacer-tendre-attendre

În sfârşit, terţetul final devine un catren în care rimele se grupează 2 câte 2. Iată-l aşadar fidel de 8 ori şi o dată infidel. În acest punct începe bătălia nemiloasă a sextinei cu rima. În *L'Art poétique français*, lucrare publicată în acelaşi an cu *Laure d'Avignon*, Thomas Sebillet menţionează sextinele, în timp ce du Bellay[1] se arată foarte prudent faţă de acest subiect, în

[1] Autor al unui sonet fără rimă.

BDD-A12880 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:39 UTC)

Deffence et illustration de la langue française. Pentru urechea unui francez, este lesne de priceput această „înaltă trădare", având în vedere faptul că poezia franceză ţine la invenţia rimei.

Începând din 1548, atunci când Jacques Peletier du Mans vorbeşte despre versul alb, el nu menţionează sextina, fiind considerată „creaţie străină"[1].

Acesta priveşte cu răceală până şi faptul că Petrarca a scris versuri nerimate, considerând că: *„il n'était pas né du bon temps."* În ceea ce-l priveşte pe Bembo, Peletier nici nu îl citise.

Sextina nu va reapărea în Franţa, decât în 1840, datorită contelui de Gramont. Prin toată această pauză putem constata refuzul francezilor la ceea ce se înţelege prin armonie, aşa cum era ea văzută de Arnaut Daniel şi Leibnitz.

Tradiţia care se stabileşte începând din 1550 şi care se impune cu autoritate în Franţa secolul următor sfidează „dezordinea" moştenită din Evul Mediu şi nu manifestă interes decât faţă de limpezimea discursului. Or, sextina dezvăluie un timp în care poemul era legat de muzică, lăsând deschis un vast orizont de posibilităţi combinatorii. Din momentul în care scrierea devansează cântecul, sistemul rimelor se restrânge, având în vedere că discursul nu se poate lăsa distras de întoarcerea la acelaşi sunet. Rima punctează exprimarea, punând punctul pe *i* în dezvoltarea argumentării. La sfârşitul anilor '60, pentru a relansa jocul ritmic, revine interesul faţă de trubaduri, faţă de marii retoricieni, faţă de scrierea poetică pre-malherbiană, de unde şi acea aplecare spre formele rare. Nu este vorba de a reveni la o formă din trecut ca într-un fel de refugiu, ci de a înţelege proprietăţile unei combinaţii strofice unice şi de a se baza pe ea pentru a reînvia jocul muzical şi pentru a ceda unor plăceri mai elitiste decât cele oferite de metrica

[1] Jacques Peletier, *L'art poétique*, Paris, AUPELF, 1995, pp. 23-45.

BDD-A12880 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:39 UTC)

tradiţională. Problema ar consta în primul rând în a inventa o limbă nouă în cadrul limbii materne a poetului.

Întoarcerea la acelaşi cuvânt-rimă este incitantă, chiar şi (sau în special) în cadrul unei lucrări moderne cum ar fi cea care conţine fragmentul de mai jos[1]:

„Persécuteurs, comme j'aimerais crier d'innocence! On sent la nuit

Proche au fond de soi parfois ou bien, dans l'air brossé de reproche, une ombre

Epie nos bras; pourtant je n'ai tué personne. Ces morts sous la dalle

Ce n'est pas moi –ni mes yeux, ni mes mots jamais n'entraînèrent ces longs gl

Issements dans la terre. Moi, sur la pauvre bosse du temps, je bois

Impunément; je ne mérite pas ces grands coups bas de la fureur;

Je suis une pelle inutile, une promenade, un départ sans gui-

De, un chapeau tombé." Il dit cela calmement le voilà encerclé

De visages. De très loin viennent trois passants. (On dirait qu'ils baptisent

Le vent devant eux.) Qui saura mette un nom sur celui que l'un déclare „M

Iglior fabbro del parlar materno?" Il s'avance premier la m

Ain ouverte, désarmé: il a laissé les mots trancher jusqu'à la m

Oélle en lui. On l'a vu un matin lâoreille collée contre les pierres

---

[1] *Ce que je vous dis trois fois est vrai*, de Pierre Lartigue.

BDD-A12880 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:39 UTC)

Bourdonnantes, se mettre au bruit de tout secret. On lâa vu rire aux larmes

Car il sait, il domine, il est meilleur, il est le miel, il est le gel

Au cœur fendu des bois et voué seul à ces grandes faims qu'il attise

Par mille messes au printemps. Comme la grêle est gaie, luisant l'herbe

Et les vols des mots ferme! Il bâille. Il s'étire sans voix pour la clé

D'une chambre, il retient contre lui sa lumière serrée lampe nue.

Est-ce quoi? Cendre, nid. Ongles de l'eau-songe aux baies craquantes,

aux gui

Gnes de sa bouche claire, à la couleur du sang. Il suffit qu'une robe

Indigo bruisse son cœur saute vers d'infinies et douces fureurs

Pour battre à bras l'air bleu – (carbone pur) – teailler – pluie chaude sur la

mer –

dans le lisse, l'ensoleillé. Je l'imagine un jour d'hiver les bois

Noircissent. La rime étrange lui appartient comme au noyer la noix:

„J'aimerais que par ces chansons" dit-il „vous frémissiez de l'âme à l'ongle.

Soyez joiz et solatz comme des abeilles de moi dans cette nuit,

Nos bouches pleines de miel noir". Il s'éloigne. Un oiseau contre la dalle

BDD-A12880 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:39 UTC)

Frotte son bec. Paraît un autre voyageur ...

Artă a cuvântului, poezia îşi „inventează" sau „reinventează" mijloacele pentru a supravieţui. Şi în spaţiul poeticului, la fel ca şi în natură, nimic nu se pierde, totul se transformă. Astfel s-ar putea explica rezistenţa acestor forme poetice de-a lungul timpului.

Poetul „oulipian" Jacques Roubaud spunea că: „La poésie contemporaine, pour survivre, doit se défendre de l'effacement, de l'oubli, de la dérision par le choix d'un archaïsme : l'archaïsme du trobar est le mien."[1]

Bibliografie:

Balaci, Alexandru, *Dante Alighieri*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1966.

Peletier, Jacques, *L'art poétique*, Paris, AUPELF, 1995.

De Sanctis, Francesco, *Istoria literaturii italiene*, Bucureşti, Editura pentru Literatură Universală, 1965.

Roubaud, Jacques, *La Fleur inverse. L'art des troubadours*, Les Belles Lettres, Collection Architecture du verbe, 1994.

Zumthor, Paul, *Introducere în poetica medievală*, Bucureşti, Editura Univers, 1983.

La nostalgie d'une poésie formelle: la sextine

Résumé

Les troubadours provençaux ont le grand mérite d'avoir „inventé" la poésie culte en langue vernaculaire et, implicitement, la poésie à forme fixe (le sonnet, la sextine, la ballade, le rondeau, etc.) qui a survecu en tant que modalité d'écrire poésie au long des siècles. Une de ces formes est **la sextine**, poème de six strophes ayant six mots rimés disposé selon un schéma qui

[1] Jacques Roubaud, *op. cit.,* p. 16.

BDD-A12880 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:39 UTC)

impose que la septième strophe reprenne l'ordre de la première. Ces strophes sont suivies par une *tornada* (trois vers) où on retrouve les six mots rimés. Ecrite pour la premeière fois par un troubadour provençal célèbre Arnaut Daniel, la sextine a été reprise par plusieurs poètes appartenant aux différentes époques et cultures. En tant que phénomène, la poésie à forme fixe est pratiquée même aujourd'hui, relevant une incontestable nostalgie de la rigueur, de la maîtrise et de la sensibilité poétique.

BDD-A12880 © 2007 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:57:39 UTC)